

Posudek rigorózní práce Mgr. Miroslava Pavla:
VZTAHY ČESKOSLOVENSKÉ A NIZOZEMSKÉ ARCHITEKTONICKÉ
AVANTGARDY V PRVNÍ POLOVINĚ 20. STOLETÍ A ROLE CONGRÈS
INTERNATIONAL D'ARCHITECTURE MODERNE (CIAM) V TĚCHTO
VZTAZÍCH

Miroslav Pavel dlouhodobě sleduje tuto zvolenou problematiku v širším interdisciplinárním a multikulturním přehledu, který vychází z hodnocení historického kontextu především stavu společnosti a výtvarné a architektonické platformy se zaměřením na vývoj myšlenkových proudů prudce se rozvíjejících společností v českých zemích a v Nizozemí na konci 19. století. Zaznamenává v novém století už přežitě historizující tendence a formy druhé poloviny a konce 19. století, které jsou sice až odrazem nostalgie po starých jistotách, ale zároveň už neodpovídají dobovým potřebám a názorům. Nové myšlenkové proudy a ideje se odrážejí i v architektuře: předmětem rigorózní práce je komparace vývoje československé a nizozemské avantgardy od konce 19. století do první poloviny 20. století, kdy obecně bývá citována teze o vlivu nizozemské architektury na československou architekturu, ale přitom byla zatím jen v obecné poloze a nebyla dosud doložena faktickými podklady, které začal přímo na místě vyhledávat právě Miroslav Pavel. Architektura je pojímána jakožto kulturní, ale zároveň utilitární fenomén, přičemž nové proudy a styly, přetvářející Evropu zejména v období mezi válkami, vykazují v obou zemích řadu styčných bodů a motivů: dobová literatura, ale i přímé poznání přispívají k rychlému přenosu různých tendencí a názorových proudů mezi mnoha zeměmi.

Miroslav Pavel se už při zahájení své badatelské práce rozhodl obsáhnout poměrně velký časový úsek a najít styčné body mezi z našeho pohledu velmi pokrokovou mladou československou architekturou a architekturou v Nizozemí, přičemž předpokládal řadu přímých kontaktů a společných názorových východisek, k čemuž nakonec také využil stipendijní pobyt v Nizozemí. Po prvotním základním shrnutí poznatků se soustředil zejména na vzájemné kontakty a vazby, které byly v minulosti naznačeny a zobecnovány bez dostatečné pramenné základny. Nakonec si vytyčil jako zásadní problém komparaci vývoje a vnitřní diskusi mezi avantgardními architekty v každé zemi a pak vzájemné poznání až po možné realizace ve druhé zemi. Hlubší studium pramenů o cestách československých architektů do Nizozemí a naopak díky stipendiu potvrdilo spíše nedostatek přímých vazeb, které se koncentrovaly do několika málo osobních poznatků a setkání v obou zemích.

Pro komparativní část si Miroslav Pavel zvolil tvorbu a dílo určitých jednotlivých architektů, kteří byli zvoleni na základě jejich kulturněspolečenského a uměleckého přínosu k československo-nizozemským vztahům. Díky významné heuristické základně, získané také během studijního pobytu v Nizozemí, se mu podařilo podchytit některé vzájemné vztahy a vazby a zpřístupnit některé dosud méně známé nizozemské prameny. Vývojový nástin nizozemské architektury i v mezinárodním kontextu je tak poměrně sevřenou kapitolou s dostatečným pramenným základem i množstvím vyhodnocených poznatků a práci zcela jistě prospělo studium autentického prostředí i kontakty se současnými teoretiky a místním akademickým prostředím, byť i s poněkud odlišným pohledem na evropský vývoj a jeho ovlivnění z tehdejšího Československa, než je obvykle u nás prezentováno.

Obdobně v kapitole, věnované ranému 20. století především v architektuře českých zemí, vyzdvihuje významné osobnosti, ale dochází k názoru, že zejména počátkem století došlo k přímým kontaktům jen omezeně, ale obecněji se projevila zejména opozice proti rané moderně, v českých zemích ve formě kubismu, v Nizozemí pak především v expresivních formách – český kubismus se ale v krátké době poté setkal tehdy spíše s negativními reakcemi a nařčením z dekorativních principů a ornamentalismu. Přesto ještě před válkou již Uměleckoprůmyslová škola vysílá studenty, vedené profesorem Kotěrou, na studijní cesty do Nizozemí. Válka však mění celou Evropu i požadavky na životní prostředí a architekturu. Obě země procházely v poválečném období složitým vývojem i výraznou fází sebeuvědomování si vlastní svébytnosti, která se odrážela také ve vzniku různých spolků a uskupení také v architektonických kruzích: významná je zde kapitola věnovaná spolkům v Nizozemí. Vzájemná nevráživost, ale přitom i prolínání členů těchto spolků, které se velmi často vymezovaly různými manifesty a názory, prochází napříč oběma zeměmi: modernismus a avantgarda nebyly samozřejmě jediné určující směry a prosté funkcionálně zaměřené stavitelství řešící vzniklou bytovou krizi bylo jednoznačně převažující produkcí včetně řady eklekticky přijímaných reziduí starších dekorativních a historizujících stylů. Přitom právě architekti a teoretici architektury publikovali řadu statí v domácích časopisech a manifestech, ale také třeba v Lidových novinách apod., a působili nejen ve vyhraněných architektonických spolcích, ale i čistě výtvarných i všeobecně kulturně zaměřených institucích typu spolků Mánes nebo Umělecká beseda. Mezinárodní avantgarda s představami nové architektury se odráží v každé zemi svébytně, ale má i své odpůrce nebo stylové speciální varianty v každé zemi, reprezentované významnými osobnostmi typu Josipa Plečnika v Praze nebo antimodernisty v Nizozemí.

Nesmírně důležitý je v této době i urbanismus, neboť obě dvě největší města obou zemí procházejí prudkým růstem osídlení a byly v této době projektovány významné čtvrti: rozšiřuje se a vzniká samotná tzv. Velká Praha, ale stejně se plánovitě rozšiřuje i Amsterdam. Pro přenos informací se v této době jako zásadní jeví založení nové architektonické platformy, Congrès international d'Architecture Moderne (CIAM) roku 1928 ve Švýcarsku. Většina československých architektů je sice v této době uchválena jinými směry a zeměmi, ale někteří směřují i do Nizozemí - opětně je poukázáno na ne dostatečně oceněnou osobu architekta Josefa Poláška, který sám byl autorem publikace Holandské stavebnictví, kde zhodnotil své cesty po Nizozemí a poznatky také aplikoval do vlastní tvorby. Právě po jednotlivých kongresech se cesty československé a nizozemské architektonické avantgardy začínají rozcházet a po vzniku CIAM – Ost v roce 1937 se oslabují i vazby na ústřední sekretariát a přetrvávají především v osobní rovině jen několika jednotlivců. Historická interakce se prakticky uzavírá II. světovou válkou a pozdější situací – i když v obou zemích vznikly významné funkcionalistické stavby mezinárodního významu, pozdější historický vývoj vlastně zamezil důkladnějšímu přímému studiu a komparaci. Přímé přenosy architektonických děl do druhých zemí jsou výjimečné – vila na Babě Marta Stama a Batadorp v Nizozemí jsou skutečnými solitéry, naopak myšlenkově je opět pozoruhodné dílo Josefa Poláška na Moravě, ideově čerpající z poznatků autora z cest po Nizozemí.

Je zřejmé, že větší soustředění na známější domácí produkci, která ne vždy dosahovala špičkových výkonů a naopak se po vzniku nového státu poněkud utápěla v nových úkolech, je shrnující prezentací se smyslem pro vyrovnání se se světovým kontextem. Miroslav Pavel ale pečlivě zvažuje kulturní a historické dobové prostředí a využívá rozsáhlých nizozemských citací o československých autorech i poznatků z dobové československé literatury a pramenů a snaží se o postižení vazeb architektury s obecným kulturním a výtvarným vývojem včetně např. specifického fenoménu českého kubismu v architektuře.

Spolky však nebyly jedinou diskusní platformou a zcela jistě by se zde měly více ozývat i různé menší články a stati z dobového tisku a také např. různé veřejné soutěže, které byly v dané době vypisovány. Nelze postihnout úplně všechny fenomény zejména jednotlivých staveb a osamocených realizací typu Teigeho vila (arch. Gillar, 1937) nebo např. volně rozložené osídlení Barrandova včetně významného ústředního prvku multifunkční společenské výstavby nebo zahradní kolonie maloprostorových obytných objektů v dalších částech Prahy. Sociální tendence nejen v pražské, ale i třeba v brněnské architektuře jsou významnými prvky, které dodnes utvářejí tak jako v Nizozemí podobu velkých měst a zejména v případě Baťovy koncepce Zlína jsou nepominutelným architektonickým výkonem.

Považuji za velký klad celé práce výrazně heuristický přístup diplomanta: především práce s originálními texty je v našich oblastech ne tak častá. Jazyková výbava a stipendijní pobyt s dostatečnou možností studia většiny staveb in situ je díky důslednosti diplomanta podstatným kladem zvoleného tématu. Přesto, že diplomant původně doufal v posun problematiky směrem ke sblížení obdobných tendencí v Nizozemí a Československu, postupně dospěl k uváženému pohledu a poznatku, který naopak potvrdil poměrně samostatnou vývojovou linii zejména počáteční fáze 20. století a teprve v souvislosti s nástupem funkcionalismu sleduje některé přímé kontakty a odrazy v realizacích zejména v Československu – vidí jako rozporuplnou osobnost zejména teoretika Karla Teigehe, kterého odvážně pokládá kromě CIAMu díky vyhraněné levicové orientaci za viníka postupné izolace architektury po roce 1935, ale přitom neodmítá ani tehdejší velmi komplikovanou historickou situaci i např. změnu veřejných potřeb a přesměrování veřejných zakázek do jiných oblastí bez architektonických znaků. Z pohledu Nizozemí zřejmě byla československá avantgarda chápána jako zpočátku progresivní hnutí, které ale mnohé impulsy nedovedlo ke zdárnému konci a přes mnohé návštěvy nebyla československá architektura mezi válkami pro Nizozemce zdrojem nových ideí. Naopak Nizozemci inspirovali naši produkci, byť nepatřili k nejobdivovanějším vrcholným autorům. Jan Kotěra i jeho žáci Otakar Novotný a Pavel Janák a pak Josef Polášek nepopíratelně čerpali z nizozemských zdrojů a jejich doboví současníci měli k dispozici také tehdejší odborný a umělecký tisk a publikace, kde byla nizozemská architektura citována.

Celkově lze shrnout, že se Miroslav Pavel velmi odpovědně vyrovnal se zvoleným tématem a využil velmi hluboce dostupné literatury a pramenů i možností zahraničního studijního pobytu a dále rozpracoval již dříve probírané téma. Dospěl k vyvážené interpretaci potvrzující na základě přímého studia pramenů z Nizozemí i z Čech předpokládané jevy a ke srovnání některých sice známých kulturněhistorických jevů, ale zasazených do ověřených kontextů. Doplnil velmi odpovědně domácí prameny a zasadil architekturu obou zemí do dobových sociálních, politických i kulturních souvislostí na pozadí významných dějinných a společenských událostí, které podmínily vývoj obou států i celé Evropy. **Doporučuji proto práci k obhajobě a navrhuji hodnocení klasifikačním stupněm výborně.**

V Praze dne 18. listopadu 2012

PhDr. Petra Hoftichová